

УДК 316.773.4:070(497.11)"199/..."
316.648:316.7(497.11)"199/..."
796.323:929 Дивац В.

Оригинални научни рад

Иван Ђорђевић

Етнографски институт САНУ

scedo@eunet.yu

Владе Дивац – недовршена транзициона бајка*

У овом раду настојим да утврдим, анализирајући написе о кошаркашу Владе Дивцу, на који начин спортска штампа представља поједине истакнуте спортске личности, као и стратегије помоћу којих медији репрезентују, али и социјално конструишу одређене идентификационе праксе, пре свега везане за концепт националног идентитета. Покушаћу да покажем да медијска прича о познатом кошаркашу има структуру транзиционе бајке, у којој Дивац игра улогу „хероја“ још увек недовршене транзиције у Србији.

Кључне речи: спорт, национални идентитет, патриотизам, Владе Дивац, транзициона бајка

Свако ко је у протеклих неколико година листао спортску штампу или пратио емисије ове садржине путем електронских медија могао је запазити како су, рецимо, „Сакраменто Кингси“ нашег Дивца и Стојаковића тријумфовали против Павловићевог 'Голден Стејта',¹ или, пак, како нам предстоји „велики српски дерби“ у полуфиналу купа УЕФА, између украјинског *Шахтјора* и шпанске *Севилје*.²

Ови примери, као и низ сличних, говоре о једном тренду који је нарочито карактеристичан за медијски третман познатих спортских личности пореклом из Србије. Реч је о прилично парадоксалном настојању да се одређени спортски клубови из најразличитијих крајева света симболички трансформишу у „наше“, а због чињенице да у њима наступа један или више

* Рад је резултат истраживања на пројекту бр. 147021: *Антрополошка испитивања комуникације у савременој Србији*, који у целости финансира МН РС.

¹ Ради се о клубовима америчке професионалне кошаркашке лиге (НБА).

² За ове клубове наступају фудбалски репрезентативци Србије – Игор Дуљај и Ивица Драгутиновић.

српских спортиста. Поставља се питање због чега је важно да се, на пример, милански *Интер* денотира кроз чињеницу да боје овог италијанског фудбалског клуба брани Дејан Станковић. Предмет овога рада биће анализа такве врсте медијске репрезентације српских професионалних спортиста који наступају у иностранству. Настојаћу да утврдим на који начин спортска штампа представља поједине истакнуте спортске личности, као и стратегије помоћу којих медији репрезентују, али и социјално конструишу одређене идентификационе праксе, пре свега везане за концепт националног идентитета. Као аналитички оквир, у овом раду биће разматран начин на који се у спортској штампи представља једна истакнута спортска личност пореклом из Србије – кошаркаш Владе Дивац.

Глобално и локално

Пре него што се приступи анализи, неопходно је размотрити неколико важних процеса који су директно повезани са наведеним стратегијама медијске репрезентације спортиста. Наиме, одлазак професионалних спортских личности у иностранство свакако није „изум“ карактеристичан за последњу или за претходне две деценије. Таквих случајева је било увек, а неки од њих су чак привлачили приличну медијску пажњу и током шездесетих и седамдесетих година прошлог века, попут одласка фудбалера Драгана Џајића у француски клуб *Бастија*. Међутим, карактер трансфера професионалних спортиста у иностране клубове рапидно се мења крајем осамдесетих и почетком деведесетих година двадесетог века. Разлог за ову трансформацију лежи, пре свега, у драматичним променама које су захватиле глобални поредак, а које су се нужно рефлектовале и на спорт. Крах комунизма и последична трансформација капиталистичког поретка, која је довела до све већег утицаја глобалног крупног капитала и неупоредивог пораста мобилности људи и робе у односу на претходни период, произвели су и промене на спортском тржишту. Истовремено, на делу је и изузетно ширење могућности за масовно комуницирање, како преко електронских медија, тако и путем све развијенијег новог ресурса – Интернета. У том смислу, све више и више спортиста напушта локалне клубове, одлазећи у средине где се концентрише како капитал, тако наравно – и квалитет. Економска ситуација у којој се Србија нашла почетком деведесетих година прошлог века само је поспешила овај глобални процес у домаћем окружењу, тако да је било веће чудо чути да је неки фудбалер или кошаркаш, након стварања релативно респектабилног угледа на међународном нивоу, остао у земљи, него што је изненађење била вест о нечијем одласку.

Парадоксално, међутим, одласци домаћих спортиста у иностранство нису их удаљили из српског јавног живота, већ су они, практично, постали скоро свакодневни посетиоци наших дневних соба путем медија. Иако економски и политички изолована, Србија се, ипак, нашла под утицајем горенаведених глобалних трендова, нарочито у смислу повећања доступности информација. Тако су, паралелно са процесом све масовнијег одласка домаћих

спортиста, расли и број и квалитет преноса различитих спортских догађаја, претежно из западне Европе. Међутим, треба имати у виду да је, на ширем плану, медијска праћеност неког на пример, европског клуба у великој мери зависила и од тога да ли у њему наступа играч пореклом из Србије. Иако је несумњиво да би преноси утакмица европских фудбалских лига имали (и имају) своју публику без обзира на то да ли је реч о клубовима у којима игра неко „наш“, мора се имати у виду да управо та чињеница поспешује популарност датог тима, пре свега кроз медијски дискурс. При томе, треба знати да статус *нашег* спортисте у иностранству заслужује практично само онај који је ту врсту легитимизације доживео кроз успехе у националној репрезентацији. Таква врста идентификације нужно је повезана са чињеницом да спорт представља један моћан медиј, кроз који је могуће пратити конструисање, трансформацију и интериоризацију идеолошких дискурса, у овом случају везаних за национални идентитет, а да медијске репрезентације у спортској штампи веома често „конструишу нацију као хомогени колектив коме би претпостављени читалац требало да припада“.³

Занимљиво је, међутим, приметити да овакав начин медијске репрезентације „наших“ може бити читан и као директна последица промене статуса професионалних спортиста у глобализованом друштву. Наиме, крај осамдесетих година означио је и нестанак онога што би се могло назвати „државним спортским пројектима“.⁴ Екстремност наведених примера свакако није била карактеристика репрезентације бивше Југославије, али је у одређеном смислу подразумевано да одазивање у репрезентацију представља не само „патриотски чин“, него и грађанску обавезу, чије је избегавање могло произвести и одређене последице по појединца. Глобална експанзија тржишта довела је, међутим, до скоро потпуне либерализације понуде и потражње професионалних спортиста. Држава на тај начин губи монопол над појединцима, који волшебно доспевају на специфично „тржиште лојалности“,⁵ на коме постоји слободан избор сваког спортисте да ли ће, рецимо, наступати за репрезентацију или неће. Овде је веома важно приметити да таква врста испољавања патриотских осећања више не представља подразумевајућу него преговарајућу реалност, па се самим тим, у

³ Више у: Иван Ђорђевић, *Спорт и национални идентитет. Фудбалска прича 'непостојеће нације'*, Антропологија 2, Београд 2006, 22-34, или у: Huwel Bishop, Adam Jaworski, *We beat 'em: nationalism and the hegemony of homogeneity in the British press reportage of Germany versus England during Euro 2000*, Discourse and Society, Vol 14 (3), SAGE, London 2003.

⁴ Типичан пример у колективним спортовима јесте случај румунског фудбалског клуба *Steaua* из Букурешта, који је, као први тим из источне Европе коме је то пошло за руком, освојио Куп шампиона Европе 1987. године. Стварање овог тима било је у потпуности финансирано и вођено од стране Чаушескуовог режима, како кроз сурову дисциплину, тако и путем привилегија које су, за разлику од осталих грађана, имали фудбалери. У појединачним спортовима, најпознатији пример је пројекат некадашње Демократске Републике Немачке, везан за атлетику и пливање, а који је услед суровог третмана, пре свега спортисткиња, довео и до катастрофалних последица по њихово здравље.

⁵ Ariun Appadurai, *Sovereignty without territoriality* in P. Yaeger (Ed.), *The Geography of identity*, University of Michigan Press 1996, 40-58.

одређеном смислу, амблем „националног добра“ преноси са колектива на појединца. Дакле, професионални спортисти, који представљају типичан пример „транснационалних грађана и глобалних бизнисмена, који истовремено настају како национални тако и транснационални простор“, истовремено свесно, и наизглед парадоксално, могу служити као „националне културне иконе у функцији формирања и реafirмације националних идентитета“.⁶

Дистинкција коју овде правим важна је зато што се на нивоу локалне заједнице однос према спортисти у иностранству успоставља, пре свега, кроз медијску репрезентацију, на нивоу националне легитимизације. Та врста потврђивања најчешће се манифестује кроз жељу за наступом у дресу репрезентације (или, у случају индивидуалних спортова, играњем под државним обележјима), као врхунски патриотски акт који један спортиста може да реализује. У том случају, овај „транснационални бизнисмен“ може да рачуна на адекватан третман у земљи свог порекла, бивајући посматран не само као „наш човек који је успео у иностранству“, већ и као својеврсна икона која репрезентује пожељне националне особине, па ће му бити „опроштена“ евентуална одступања од „уобичајених правила“, попут узимања туђег држављанства или брака са странкињом. Уколико оваква потврда изостане, са великом вероватноћом се може претпоставити да ће спортиста у најбољем случају бити игнорисан, ако већ не и отворено критикован.

Наведена врста легитимизације омогућава, дакле, стално присуство професионалног спортисте у медијима земље свог порекла, без обзира на то колико дуго он избива из ње и колико често физички борави на њеном тлу. У даљем тексту настојаћу да анализирам начин на који се у медијима представљају врхунски спортисти из Србије који наступају/су наступали у иностранству, на примеру кошаркаша Владе Дивца, током његове каријере и по њеном завршетку. Као интерпретативни оквир користићу концепт „познате личности“ (celebrity), схваћене као „појам који обухвата различита испољавања јавне индивидуалности (херој, звезда, лидер, славан, чувен) које постоје и делују унутар популарне културе“.⁸ У том смислу, треба имати у виду да ниједног тренутка не настојим да анализирам личне ставове или убеђења наведеног спортисте, већ представе које се о њему у медијима стварају, као и поруке које се путем тих репрезентација преносе.

⁶ Lloyd L. Wong, Ricardo Trumper, *Global celebrity athletes and nationalism*, Journal of Sport and Social Issues 26, London 2002, 168.

⁷ Интересантно је осматрети медијски третман појединих кошаркаша који су у јавности означени као „кривци“ за лоше резултате наше репрезентације на протекла два велика такмичења, било због „недоличног понашања и стварања лоше атмосфере“, било због неодазивања позиву. Од хероја нације из Индијанаполиса 2002. године, када је репрезентација освојила титулу првака света, већина њих се или готово уопште не помиње, или се то чини у негативном контексту, као што је случај са Владимиром Радмановићем, у случају недавног инцидента, тј. кршења интерних правила, због кога је био приморан да плати огромну суму као казну свом клубу у Америци.

⁸ L. Wong, R Trumper, n. d., 173.

Владе Дивац – најпознатији Србин на свету⁹

“Отишао је у кошаркашку пензију, и право у легенду. Владе Дивац, први Србин после Николе Тесле који је натерао Американце да правилно изговарају име и презиме са ових простора, више неће забављати милионе људи на планети којима је баскет на срцу. Он је спортиста који је у две земље остварио амерички сан.”¹⁰

Овај врхунски кошаркаш и „доказани суперпатриота“¹¹ представља већ више од двадесет година, колико је трајала његова спортска каријера,¹² једну од централних личности у српској спортској штампи. Иако је Дивац још 1989. године напустио Србију и постао играч у америчкој професионалној НБА лиги, његово присуство у медијима не само да се није смањивало, већ је и добило на интензитету. Први и прилично очигледан разлог за то јесте чињеница да је почетком деведесетих, током мучног и крвавог процеса распада бивше Југославије, у Србији постојао занемарљиво мали број личности чија дела нису евалуирана кроз призму политике или рата и чији углед у свету, упркос све негативнијој слици коју је земља имала, није долазио у питање. Међутим, праву прекретницу у дефинисању статуса репрезентативца, а нарочито Владе Дивца као једног од предводника генерације, представља учешће кошаркашке репрезентације тадашње СРЈ на Европском првенству у Атини 1995. године,¹³ односно њен тријумфални повратак на међународна спортска такмичења након укидања санкција УН. Спортски успех, као вероватно једини којим се у том тренутку осиромашена и стигматизована земља могла подичити, преко ноћи је кошаркаше трансформисао у хероје нације. Иако до тада често помињани, истакнути репрезентативци су од момента освајања европског злата постали неизоставна и свакодневна тема сваке спортске рубрике. Некако у исто време, релативно релаксирање притиска међународне заједнице након престанка рата у Босни и Херцеговини омогућило је и много већи продор информација „из света“, са овде нарочито важним акцентом на америчку НБА лигу. Владе Дивац се више не помиње у релативно штурим агенцијским извештајима са утакмица или у

⁹ На овај начин дневни лист *Курир* веома често започиње чланке који говоре о Влади Дивцу.

¹⁰ Предрог Мрмак, *Владе Дивац: Од Пријеполја до Лос Анђелеса*, фелтон у дневном листу *Вечерње новости*, 30. 10. 2005.

¹¹ *Глас јавности*, 16. мај 2000.

¹² О биографији Владе Дивца више в. на: http://www.nba.com/playerfile/vlade_divac/bio.html или на www.sr.wikipedia.org

¹³ Репрезентација је освојила златну медаљу, праћену великим слављем на улицама широм земље.

ретким репортажама,¹⁴ већ се од тада његова слика у медијима лагано мења у представу о неизоставном шрафу сваког тима у коме наступа. Тако се у репортажи са једне утакмице наводи да „када је лопта у његовим рукама, Дивац може све“, уз коментар како се Владе посебно истицао „енергијом, ентузијазмом и префињеним пасовима“.¹⁵ Дивац, такође, „на терену делује као професор, а остали 'краљеви' као студенти“, док његови саиграчи истичу да „када Дивац пружи партију као против Филадельфије, лако је одиграти меч... Питање, ко ће тад победити, излишно је“.¹⁶ Његове вредности увиђа и један од најбољих кошаркаша данашњице, Коби Брајант, који каже: „Када се вратио у Лос Анђелес, видели смо колико је Владе значао Сакраменту. Он је заиста сјајан човек и велики играч, и право је задовољство бити са њим у тиму“.¹⁷ Нашег кошаркаша, међутим, не цене само саиграчи, него и противници. Тако тренер супарничког тима, након победе у утакмици у којој Дивац није играо, закључује: „Владе је лепак који спаја играче Сакрамента. Он је кључ њихове игре и, ако могу тако да кажем, имали смо среће да је болестан и да није играо против нас“.¹⁸ „Глас јавности“, преносећи писање америчких медија, налази Дивцу и једну „замерку“: „Дивац је током читаве НБА каријере своју игру подредио колективу. Управо то показује његову величину као играча. Никад није био себичан. Међутим, то је неки пут и погрешно, јер Владе дефинитвно има још много тога да покаже. Једноставно, он је сигурно један од најбољих центара НБА“.¹⁹

Круна америчке каријере овог кошаркаша свакако је био наступ на утакмици „Свих звезда“, на којој се једном годишње окупљају најбољи играчи који у том тренутку наступају у НБА, „где је био једини белац међу црним мајсторима под оброчима, и то као први Европљанин који се није кошаркашки образовао у САД“.²⁰

Дивчева неспорна кошаркашка величина није се огледала, међутим, само у наступу на терену, већ је он представљао „главног 'кривца' што је тим дисао као једна велика породица“.²¹ У чланку под насловом „Зајебант“, Курир наводи како се „многи у главном граду Калифорније са сетом сећају времена када је у свлачионици 'краљева' све прштало од шале и зезања и када је Сакраменто био страх и трепет за најјаче тимове лиге“, закључујући како су

¹⁴ Иако је већ у својој првој сезони успео да се избори за члана најбоље петорке дебитаната, а 1991. године и да заигра у финалу НБА лиге, слабија доступност информација, непостојање могућности преноса утакмица, али и тада важније „патриотске“ теме, држале су Дивца на релативној маргини јавности.

¹⁵ Глас јавности, 5. април 2000.

¹⁶ Исто.

¹⁷ Курир, 18. и 19. децембар 2004.

¹⁸ Влиц, 15. март 2003.

¹⁹ Глас јавности, 5. април 2000.

²⁰ <http://www.mycity.co.yu/Kosarka/Vlade-Divac-lik-i-delo.html>

²¹ Курир, 24. и 25. децембар 2005.

„то била времена“.²² Очигледно је и „да наши играчи у НБА лиги имају велики утицај на тамнопуте кошаркаше и да су већина, у односу на Америке, прави мангупи... Тако је мала српска комуна у Сакраменту саиграчима често правила разне зврчке, а Стојаковић и Дивац били су омиљени ликови у клубу... Владе је, док је играо у Шарлоту, центра Мета Гајгера учио да диже три прста, а много тога занимљивог би могао да исприча и Дивчев ортак, један од најбољих шутера свих времена Глен Рајс“.²³

Дивчево кошаркашко умеће представља, логично, једну од централних тема о њему у домаћој спортској штампи. Испоставља се, међутим, да играчко знање представља нужан, али не и довољан услов за конструисање представе о његовој величини. Дивац, наиме, није само „један од најбољих центара у НБА“ и „човек који са лоптом може све“, већ је он и „лепак екипе“, „кривац што тим функционише као велика породица“ и „мангуп“. На тај начин успоставља се дистинкција између врхунског атлете чије играчке способности нису под знаком питања, али који представља само „машину за давање кошева“, и кошаркаша, који уз све наведено поседује и шарм, несребичност и смисао за шалу. У конструисању слике о Влади Дивцу на делу је, дакле, једна од омиљених стратегија домаћег спортског новинарства – стварање представе о „нама“, онима које красе маштовитост, креативност и духовитост, насупрот „њима“ – „занатски бескрекорним прецизним машинеријама“.²⁴ Оваква врста стереотипизирања није, међутим, карактеристична само за спорт, већ је реч о много шире распрострањеном јавном наративу, у коме се „другима“ препушта улога снажнијих ентитета, који поседују симболичка и материјална средства за наметање слике о себи, као о модернијим и цивилизованијим друштвима у односу на „нас“. У овој својеврсној „борби за представљање“, јавни дискурс, међутим, настоји да прихваћену слику реартикулише тако да одговара „нашим“ интересима и жељама, што се најчешће огледа у представи према којој „ми можда јесмо насилни, ирационални или луди, али имамо – срце“.²⁵ Таква стратегија у медијском представљању, дакле, „признаје“ да вероватно постоје бољи кошаркаши од Владе Дивца, али и да би њихов лични и клупски успех био далеко мањи без утицаја специфичног „српског духа“ на уходану и беспрекорну, али хладну и безличну машинерију једног америчког професионалног кошаркашког тима.

Да Владе Дивац није само велики кошаркаш, него пак „још већи изван паркета“,²⁶ сведочи чланак из „Гласа јавности“, у коме се наводи како га Американци „неће памтити као најбољег асистента међу центрима... као

²² Исто.

²³ Кигг, 20. фебруар 2007.

²⁴ Иван Чоловић, *Дивља књижевност*, Београд 1985, 222-237.

²⁵ Zala Volčič, *The notion of 'the West' in the Serbian national imaginary*, European Journal of Cultural Studies, 8, 155; SAGE, London, Thousand Oaks CA and New York 2005, 161.

²⁶ Глас јавности, 13. јун 2005.

човека који је rame уз rame са Мециком Џонсоном довео Лејкерсе у финале 1991. године. Напротив, углавном ће га памтити по вантеренским активностима. Али, за разлику од нас, они имају среће да не знају за Дивчево ратовање са моћницима у нашем савезу и кошарци уопште, са Јадранском лигом, са корупцијом у Влади. Али, знају за Групу 7', коју је Дивац... основао како би помогао деци која су највише страдала због свега што се на овим просторима десило у последњој деценији најдужега века у нашој историји.²⁷

Дивчева веома изражена хуманитарна активност представља још једну битну тачку у конструкцији медијске слике о њему. Тако, рецимо, у чланку под насловом „Хуманост без граница“, „Глас јавности“ наводи:

„Све време рата у Југославији Владе Дивац је у себи скривао забринутост. Покушавао је да заборави на патње свог народа, на утакмицама скакао, шутирао... Али, када су се гасили рефлектори на његово лице враћао се онај забринут израз. Тада се у Дивцу родила идеја да кошарку, посебно новац, искористи за борбу против мржње. Основао је фондацију хуманитарног карактера!“²⁸

Хуманост српског кошаркаша налази се у првом плану и у репортажи са утакмице коју је његов амерички тим играо управо током насиља на Косову 2004. године, у којој се истиче како је „против Хјустона играо за децу са Косова“, уз констатацију да је „много пута у својој каријери Владе Дивац био херој. На терену и ван њега“.²⁹ Његова добротворна делатност, међутим, испољава се и у ситуацијама када би то мало ко очекивао. Наиме, у једној телевизијској емисији Дивац је био жртва тзв „скривене камере“, у којој је лажно оптужен да је у светским медијима изјавио како подржава независност Косова. Иако је „те вечери мењао боју лица од зелене до црне“,³⁰ „Курир“ закључује како је „најважније да је Дивац још једном показао колико је велики и схватио ову шалу и да је као последица настала једна хуманитарна акција, у којој ће преко потребну помоћ добити једна породица из Сремске Митровице“.³¹

Владе Дивац, међутим, свој хуманитарни рад није ограничио само на просторе Србије. У чланку „Дивац као Буш и Клинтон“ наводи се да је

„легендарни кошаркаш Владе Дивац дефинитивно ушао међу великане Америке пошто је пре неколико дана одликован престижном Медаљом части острва Елис.“³² Тако је Владе први

²⁷ Исто.

²⁸ Глас јавности, 26. март 2000.

²⁹ Курир, 24. март 2004.

³⁰ Курир, 5. март 2007.

³¹ Курир, 18. март 2007.

³² Ова медаља је намењена грађанима Америке који имају посебне заслуге и живот посвећују унапређењу и промоцији вредности заједнице, грађењу мостова међу различитим етничким групама у Америци и ван ње.

Србин који је ушао у пробрано друштво бивших председника САД Била Клинтона, Џорџа Буша, Роналда Регана, Џимија Картера, Ричарда Никсона, генерала Колина Пауела...³³

Наш кошаркаш је и „краљ на терену, обичан човек на улици, кошаркашка звезда великог срца пред очима деце у Америци и отаџбини“,³⁴ „Божји бата“³⁵ и „хумани камионџија“, који је „лично возећи камион... попут свог холивудског комшије, славног глумца Шона Пена, одлучио да активно учествује у хуманитарној акцији за жртве урагана Катрина“.³⁶

Истицање хуманитарних активности познатих личности попут Владе Дивца свакако има за циљ да представи црту људскости у карактеру особа које, према општем мишљењу, „на лак начин долазе до огромног новца“ и које су, према речима самог кошаркаша, „у животу стекле више него што им треба и сада је прилика да нешто и врате“.³⁷ Такав став свакако говори о личним Дивчевим особинама, али је интересантно приметити на који се начин оваква врста ангажмана медијски репрезентује. Са једне стране, наглашава се добротворни рад усмерен ка овдашњим просторима, у први план истичући не само хуманост него и високи степен патриотизма. Са друге стране, међутим, Дивац је представљен као неко ко стаје раме уз раме са Бушом и Клинтоним и ко, заједно са Шоном Пенем, учествује у акцији глобалних размера, попут помоћи жртвама цунамија у Индонезији или урагана Катрина у САД.³⁸ На тај начин, кошаркаш се измешта из локалног контекста и инкорпорира се у свет „великих играча“, у коме су, у последње време, људи са ових простора углавном боравили у својству „балканских касапа“ и ратних злочинаца. Тако се, преко личности Владе Дивца, углавном негативно конотирани амерички председници смештају у позитиван контекст, чиме се, заправо, тежи истицању чињенице да чак и у таквом „неправедном“ свету „ми“ можемо имати свог достојног представника, који је не само велики хуманиста, већ је и доказани патриота.

Владе Дивац своје деловање на јавној сцени Србије није, међутим, ограничио само на спортско-хуманитарне активности, већ се ангажовао и на ширем – условно речено – друштвено-политичком плану.³⁹ Дивац је, рецимо,

³³ Kurir, 17. мај 2006.

³⁴ Вечерње новости, 18. јул 2004.

³⁵ Глас Јавности, 26. децембар 2000.

³⁶ Kurir, 15. септембар 2005.

³⁷ Исто.

³⁸ О односу државе, медија и друштва према катастрофама светских размера, попут наведених, в. у: Срђан Радовић, *Дневник о цунамију*, Гласник Етнографског института САНУ ЛП, Београд 2005, 277-291.

³⁹ О утицају познатих спортиста на формирање јавног мњења у политици в. веома интересантну студију: David J. Jackson, Thomas I. A. Darrow, *The Influence of Celebrity Endorsements on Young Adults' Political Opinions*, The Harvard International Journal of Press/Politics, 10, 80, SAGE, 2005.

током тромесечних грађанских и студентских протеста 1996. и 1997. године писмено подржао опозицију, улазећи тиме директно у конфронтацију са Милошевићевим режимом. Објашњавајући овај свој гест, он је истакао да је тим чином желео да пружи подршку „младим људима који су увек у праву“, додајући како ће „народ увек подржати...“⁴⁰ Током интервенције НАТО пакта 1999. године, кошаркаш је у бројним наступима у америчким медијима јасно осудио бомбардовање, наводећи да тиме не показује лојалност Милошевићу, већ да је „проблем у недужном народу који плаћа цене непромишљених одлука политичара овде, из Америке и осталих чланица НАТО“.⁴¹ Такав „суперпатриотски“⁴² наступ у медијима окарактерисан је коментарима попут следећег: „Владе Дивац је још једном показао Америци и целом свету колики је Србин“.⁴³

Са оваквим ореолом великог патриоте, али и противника недемократског режима,⁴⁴ Владе Дивац у петооктобарске промене улази „на страни победника“ и већ 6. октобра се у медијима могло прочитати да је прослављени кошаркаш „из Сакраманта пожелео срећну слободу свом народу“,⁴⁵ уз подсећање како „никада није заборавио на патње нашег народа током последње деценије“, и да иако „није био у домовини када су на југословенско тле падале НАТО бомбе, водио је најтежу битку, речима, у Америци, објашњавајући бесмисленост НАТО агресије...“⁴⁶

У постпетоктобарској Србији, медијско представљање Владе Дивца премешта фокус са, условно речено, политике на економију⁴⁷. Након безуспешног покушаја инвестирања кроз приватизацију два велика српска предузећа, фабрике минералне воде „Књаз Милош“ и Новинско-издавачког предузећа „Новости“, кошаркаш се, како описује „Глас јавности“, „нашао други пут међу Србима: Први пут је био и остао запамћен за сва времена по баскету. Такав, незабораван и највећи, дошао је, после петооктобарске револуције, у своју „домају“ да инвестира. У првом покушају у „Књазу“

⁴⁰ Vreme бр. 458, *Ispovest Vlade Divca*, 16. октобар 1999.

⁴¹ Глас јавности, 16. мај 2000.

⁴² Исто.

⁴³ Глас јавности, 28. март 1999.

⁴⁴ Конфронтација са режимом Дивцу није донела личне непријатности, али је, рецимо, директном интервенцијом државног врха спречен његов избор у Међународни олимпијски комитет, као представника СРЈ. Такође, према речима новинара некадашњих режимских медија, није било пожељно објављивати текстове о њему, а уколико то није било могуће избећи, његово име се никако није смело наћи у наслову чланка. Види у Предраг Мрмак, н. д.

⁴⁵ Blic, 6. октобар 2000.

⁴⁶ Глас јавности, 6. октобар 2000.

⁴⁷ Владе Дивац је безуспешно покушао да приватизује два велика предузећа – „Књаз Милош“ и НИП „Новости“. Тема овог рада није везана за саму процедуру приватизације нити за одређивање ваљаности овог процеса, већ искључиво третира начин на који је Владе Дивац, као учесник у догађајима, репрезентован у домаћим штампаним медијима.

попио је банану од неких са Кајманских острва. У другом покушају, код Мањиних „Вечерњих новости“, много пута фаулиран и опструиран. Најзад се, после одлука Вишег трговинског и Врховног суда, чинило да су моћни „М“-ови поражени, и да су се „Влади Национале“ и његовим *чистим парам*а (подвукао аутор), српске фирме и институције коначно 'отвориле'.⁴⁸

Сличног става је и дневник „Данас“, који наводи како се показало да су „притисци и уцене јачи од жеље да се помогне друштву“,⁴⁹ док Б92 истиче да „се у Србији често сумња у приватизације великих компанија и порекло новца нових бизнисмена, док је Дивчев новац зарађен на јаван начин, а прошао је и све контроле пореског система САД, најригорознијег на свету“.⁵⁰

Сам кошаркаш, објашњавајући своју мотивацију да учествује у приватизацији српских фирми, наводи како „су његове намере да инвестира у Србију биле искрене и часне“⁵¹ и да „се у својој 38. години осећа као дужник Србије и њених људи, па жели да, кроз неке нове активности и ангажмане, помогне својој земљи, многобројним знаним и незнатим пријатељима“:

„Да заједничким снагама изградимо једну нову Србију, бољу и богатију за већину грађана, потпуно различиту од ове данашње, где благодети и привилегије ужива узани круг повезаних 'моћника' из власти и 'домаћег' бизниса... Вероватно је проблем у мени, неприлагођеном на оваква правила, са патријархалним схватањима живота. Кад томе додате још и школовање у Америци, где владају њихови закони, институције, систем пореза, ствари постају јасније...“⁵² Дивац објашњава и да Србијом хара „та транзицијска бескрупулозност и 'умешност' која усређује мали и одабрани број људи који су се у протеклих пар година еномрно обогатили (не рачунајући у ову групу богаташе од пре 5. октобра, који су се обогатили на ратном профитерству и свему ономе што санкције и рат са собом доносе у сфери сиве и криминалне економије)“.⁵³

Ипак, кошаркаш истиче како „неизоставно жели да учествује у великом пројекту да Србији вратимо достојанство, самопоштовање и међународни углед“.⁵⁴ Напомињући како је свестан да би многи желели да се он више никада не врати у Србију, Дивац наглашава да им „тај ужитак неће приуштити“:

⁴⁸ Глас јавности, 1. август 2006.

⁴⁹ Danas, 21. јул 2006.

⁵⁰ www.b92.net, Вести за 21. јул 2006.

⁵¹ Влис, 21. јул 2006.

⁵² Глас јавности, 1. август 2006.

⁵³ Глас јавности, 2. август 2006.

⁵⁴ Исто.

„Никад се нећу одрећи своје вере, народа и своје земље! Али ћу се зато у сваком тренутку одрећи људи који воде државу на начин на који је воде! Знам да би неки били врло срећни, не само због 'Књаза', већ и због кошарке и других ствари, да се више никад не вратим у Србију, како би и даље могли несметано да мешетаре и уништавају преостале вредности које нису успели у протеклих 15 година“.⁵⁵

Медијска репрезентација Владе Дивца пре петооктобарских промена указује на две кључне представе које штампа ствара о њему. Са једне стране, он је „доказани патриота“, човек који „никада није заборавио на патње нашег народа“ и који се јасно успротивио НАТО интервенцији. Истовремено, он је и оштро супротстављен владајућем режиму, али не као активиста или симпатизер било које политичке партије, већ је „увек на страни народа“. Након петог октобра, Дивац, као човек пун поверења у нове демократске институције, настоји да свој новац инвестира у Србију, у чему бива онемогућен. Ипак, упркос неуспеху, он не одустаје, већ и даље жели „да заједничким снагама изградимо нову, бољу и богатију Србију“.

У првом случају, пре октобарских промена, представа коју медији стварају о Дивцу може се окарактерисати као слика прве фазе транзиције,⁵⁶ у којој се легитимитет стиче двоструко: путем доказивања патриотизма и политичким сукобом са „ненародном“ и недемократском влашћу. Након релаксације политичких прилика и уласка у другу фазу транзиције,⁵⁷ медијска слика о кошаркашу се мења. Он и даље остаје патриота који се „никада неће одрећи своје вере, народа и своје земље“, али се, након неуспеха у тржишној борби са „узаним кругом повезаних 'моћника' из власти и 'домаћег' бизниса“, Дивац јасно декларише као неко ко се „одриче људи који воде државу на начин на који је воде“.

Из првог транзиционог периода Дивац је изашао као победник. У другој фази, међутим, изгубио је неколико битака – овога пута не у политичкој борби против огољеног аутократског режима, већ супротстављен скривеним центрима моћи, тајкунима и корумпираној власти. „Дивчев новац зарађен на јаван начин, који је прошао све контроле пореског система САД, најригорознијег на свету“, његове „чисте паре“, стоје насупрот „неким са Кајманских острва“ и „малом и одабраном броју људи који су се у протеклих пар година енормно обогатили“. Иако наизглед поражен, он „таквима“ никада „неће приуштити ужитак да га из Србије отерају“. А како би и могли, с обзиром на то да транзицијска прича још увек није завршена...

⁵⁵ Kurir, 7. фебруар 2005.

⁵⁶ Иван Ковачевић, *Транзициона легенда о добитницима*, Етноантрополошки проблеми 2, Београд 2006, 17-18.

⁵⁷ Исто.

Једна прича о транзицији

„Јасно је да нама Владе Дивац представља нешто више од пуког кошаркаша који на најбољи могући начин репрезентује своју земљу у свету“,⁵⁸ наводи се у једном новинском чланку. Поставља се питање одакле та јасноћа и сигурност, везане за једног човека који је још пре осамнаест година напустио земљу, створио каријеру и зарадио новац у иностранству, који је поседник америчког пасоша и потпуно је интегрисан у то друштво, који је парадигма „транснационалног грађанина и глобалног бизнисмена“.

Анализирани детаљи из медијских представа о Владе Дивцу указују на то да је управо „доказани патриотизам“ најмањи заједнички садржалац који је кошаркашу донео овакав статус. Први ниво легитимизације Дивац је стекао играјући за националну репрезентацију, што му је, нарочито након освајања првог места на Европском првенству 1995. године, додатно увећало популарност. Међутим, чињеница да је он истовремено реализовао веома успешну каријеру, и то баш у Сједињеним Америчким Државама, додатно је допринела стварању овакве слике. Наиме, у Србији деведесетих година прошлог века, осиромашеној и под међународном изолацијом, Дивац је послужио као метафора за оно што Ападураи назива „субјективним позиционирањем нације унутар светског поретка и против Запада као круцијалног механизма за давање смисла процесима глобализације.“⁵⁹ Земља и медијски простор у њој били су у том тренутку препуни „патриотских икона“, чија се легитимизација скоро искључиво заснивала на директном антагонизму о односу на вредности западне цивилизације. Прослављени кошаркаш је, међутим, својим делом послужио као „представник здравог национализма насупрот ксенофобији пресвученој у национализам.“⁶⁰ „Суперпатриота“, који је своју оданост народу и нацији доказао играјући за национални тим, на тај начин задобија „иконички статус, који трансцендира корене из којих је настао.“⁶¹ Тако Дивац престаје да буде врхунски кошаркаш који игра у најбољој кошаркашкој лиги на свету и постаје квинтесенција „српства“, носилац пожељних националних особина, који је захваљујући тим карактеристикама, или баш упркос њима, покорио „непријатељску Америку“. Он је апсолутна звезда, играч који поседује вансеријски таленат, али и онај „наш дух“ који Американцима „тако недостаје“; он је врхунски играч америчког шоу-бизниса, али не заборавља „своје корене“ и хуманим гестовима помаже „напаћеном народу“. Политички се јасно супротставља недемократском режиму, али у исто време критикује и међународну заједницу због њеног односа према српском народу. Дивац задржава овако стечен

⁵⁸ Глас јавности, 13. јун 2005.

⁵⁹ Appadurai Arjun, *Grassroots Globalization and the Research Imagination*, Public Culture 12 (1), 2000, 1-19.

⁶⁰ Abilash Nalapat, Andrew Parker, *Sport, Celebrity and Popular Culture*, International Review for the Sociology of Sport, 40, 433, SAGE, London, Thousand Oaks CA, New Delhi 2005, 437.

⁶¹ Исто, 435-436.

легитимитет и након октобарских промена, али је визура другачија. Са ореолом несумњивог патриотизма, Дивац се враћа у Србију доносећи са собом америчке вредности, које се овога пута означавају у целости позитивно, попут идеала либералног тржишта и „чистог“ новца, насупротив сумњивом капиталу транзиционих богаташа и власти огрезлој у корупцију. И у једном и у другом случају, Владе Дивац је „на страни народа“, у сукобу са „отуђеним“ друштвено-политичким елитама.

Прича о Владе Дивцу, заправо, има структуру недовршене транзиционе бајке.⁶² Млади принц, који се након срећног детињства у својој земљи отиснуо у далеки свет – „међу демоне“, успева да преброди све препреке и тријумфално се врати у постојбину. Међутим, ту га очекују непредвиђене тешкоће, које га онемогућавају да преузме статус који заслужује. У структури бајке, јунак на крају кажњава противнике и стиче престо.⁶³ У причи о Дивцу, то још увек није случај. Ипак, медијска слика нуди решење, обзнањујући да наш јунак „већ припрема кандидатуру за председника Србије“ и да је, „ако тако може помоћи својој земљи, спреман да се жртвује и уђе у политичко благо“.⁶⁴ На тај начин се заокружује медијска бајка о транзиционој земљи и њеном хероју Владе Дивцу. Уколико овај сценарио и није добар за јело, добар је за размишљање, јер је овај кошаркаш у пензији свакако бољи симбол од многих које је Србија неговала и негује их у последњих двадесетак година.

⁶² Драгана Антонијевић, *Значење српских бајки*, Посебна издања Етнографског института САНУ 33, Београд 1991, 31-36.

⁶³ Исто, 35.

⁶⁴ Политика, 9. март 2007.

Ivan Đorđević

Vlade Divac – Unfinished Transition Fairy Tale

Key words: sport, national identity, patriotism, Vlada Divac, transition fairy tale

In this work I try to establish, by analyzing texts about basketball player Vlada Divac, in what way sport press is representing famous individual sport personalities, as well as strategies with which media is representing but also socially constructs specific identification practices, primarily those connected with the concept of national identity. In doing that, I am starting from the fact that professional sportsmen represent typical example of “transnational citizens and global businessmen who simultaneously inhabit both national and transnational space”, but at the same time, consciously and seemingly paradoxically can serve as “national cultural icons in the function of forming and reaffirming national identities”. Analyzed details from media presentations of Vlade Divca point out that the smallest common denominator that brought to the basketball player such status is the “proven patriotism”. The picture being formed about him represents a series of preferred national characteristics, a quintessence of “Serbian people”, thanks to which or even in spite of that, he succeeds to overcome, in the perception here, not too positively connotated America. Also, I am trying to point out how media story about well known basketball player has a structure of transitional fairy tale in which Divac is playing the role of “hero” of the still unfinished transition in Serbia.